

Галай А. О. - координатор проекту української Гельсінської спілки з прав людини, доктор юридичних наук

ПРОЗОРІСТЬ VS. КОРУПЦІЯ: НА ПРИКЛАДІ ПРОВЕДЕННЯ «ПРАВОЗАХИСНОЇ ПАСПОРТИЗАЦІЇ»

Постреволюційні події в Україні продемонстрували певний тренд перемінних успіхів суспільно-державного розвитку. Протягом останніх двох років регулярно проголошують старти реформ, далі демонструють поступові протидії державно-бюрократичної машини, дискредитують (подекуди справедливо) «агенти змін», врешті-решт до фінішу (більш чи менш успішних модернізацій економіки, правопорядку, соціально- культурної сфери) доходять лише окремі з проголошених реформ. Здавалося б що в цій фразі позитивного? Позитивне те, що ми чуємо, слідкуємо, аналізуємо ці рухи, їх позитивні сторони і прорахунки. Адже одним зі стрижнів публічного управління сучасної України стає прозорість, відкритість, транспарентність.

Українське громадянське суспільство, яке показало здатність протидіяти авторитаризму й іноземній збройній агресії, подолає і традиційну українську чиновницьку корупцію й управлінську безграмотність як внутрішнього ворога.

Суспільство тут не одне, адже практики громадського впливу на публічне управління знають реальне ставлення державного апарату до бажання йому допомоги з боку громадських інституцій. Тому в сьогodenній Україні досить щільно представлені програми міжнародної технічної допомоги, що надається розвинутими країнами світу. Поглянемо на питання, які визнано пріоритетом у таких інституціях: Rule of Law, Decentralization, Financial Management и Anticorruption [1]. Кожний із цих напрямів має свою відкритість: децентралізація дає змогу бути відкритою найближчу, місцеву владу; прозорість фінансових процедур надає можливість уникати корупційне чи безгосподарне використання бюджетів; все це працює на недопущення корупції та встановлення верховенства права і безумовної поваги до прав людини.

Саме на використанні інструментарію прозорості в громадському впливі на публічне управління, залучення всіх наведених компонентів побудований проект Української Гельсінської спілки з прав людини з робочою назвою «Правозахисна паспортизація областей».

Громадські активісти володіють інструментами як виявити та відреагувати на такі порушення (звернення й інформаційні запити, громадські експертизи та слухання, скарги, судові позови та мирні протестні зібрання тощо). Відпрацьовані протоколи моніторингу сфер потенційного порушення прав людини завдяки роботі Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України та національного превентивного механізму, провідних спеціалізованих правоохоронних інституцій.

Зрештою у свідомості державного службовця загальнодержавних органів влади, сфер потенційного порушення прав людини (поліції,

пенітенціарної сфери, соціальних місць несвободи) словосполучення «права людини» вже ідентифікується, не завжди як принцип, але принаймні як фактор, який потрібно не випускати з поля зору.

Українська Гельсінська спілка з прав людини виявила два небезпечні стереотипи щодо прав людини:

- забезпечення прав стосується лише окремої групи держслужбовців (права людини сприймаються як відповідальність загальнодержавної влади, персоналу правоохоронних органів і місць несвободи). Місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування відсторонюються від забезпечення прав людини;

- є важливі права, а є незначні (у суспільній свідомості права людини об'єднуються у групи «важливих та резонансних», що заслуговують невідкладного реагування і «дрібних та повсякденних», з якими люди звикли миритися і чекати, що вони колись запрацюють). Задумаймося, наскільки ми сприймаємо порушення прав людини черги в центрах надання адміністративних і соціальних послуг, майже стовідсотково чоловічі представницькі органи на місцях і стовідсотково жіночі відпустки з догляду за дитиною, відсутність пандусів та захисту приватної інформації (персональних даних) у комунальних підприємствах і організаціях. Останніми роками до цих питань додалися нові сфери: порушення прав військових та звільнених з військової служби, вимушених мігрантів.

Проект «Правозахисна паспортизація областей» став реагуванням і пошуком шляхів подолання цих стереотипів.

Інший важливий процес, який враховує концепція проекту - це реформа децентралізації. Досить часто дотримання прав людини сприймають суспільством як завдання, вирішення якого залежить виключно від загальнодержавної (національної) влади: парламенту, уряду тощо. Висока централізація державної влади в країні сприяла утвердженню такого уявлення. Як наслідок, люди не вимагають від виборних місцевих лідерів впливу на процеси реалізації прав людини, а місцеві ради, виконкоми і мерії не сприймають ці питання як власні.

Але в переважній більшості випадків як порушення прав людини, так і запобігання таким порушенням цілком можливо забезпечити місцевою громадою та повноваженнями органів місцевого самоврядування.

Процес наближення теми прав людини до рівня місцевих громад закріплений також у нещодавно презентованій «Стратегії зміцнення регіональної присутності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [2]. Стратегією передбачено присутність офісу Уповноваженого у кожній області, де будуть працювати два представники - **регіональний представник Уповноваженого**, державний службовець з мандатом Уповноваженого, який матиме прямий зв'язок з київським офісом, а також **регіональний координатор Уповноваженого** із числа громадськості, за участі якого відбуватиметься координація зв'язків із місцевими представниками організації громадянського суспільства яких в Україні близько ста тисяч [3].

Тому ідея проекту полягає в перенесенні моделі «Омбудсман+», що позитивно себе зарекомендувала у впровадженні національного превентивного механізму, на інші сфери прав людини. Проте на відміну від превентивного механізму, де роль омбудсмана особлива й головна, у напрямі «правозахисної паспортизації» громадські об'єднання матимуть змогу працювати більш автономно. Завданнями офісу Омбудсмана у цьому процесі будуть координація, спрямування, навчання інструментам моніторингу і, звісно, реагування на виявлені порушення прав людини, що мають суспільне значення. Цей новий виклик, одночасно передбачає активну співпрацю Офісу омбудсмана з місцевими неурядовими організаціями при розбудові власної мережі регіональної присутності.

Таким чином, фокус захисту прав людини на рівні місцевих громад дав змогу Українській Гельсінській спілці з прав людини та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини спільно сформувати якісно нову ініціативу останнього часу - проведення «правозахисної паспортизації» областей.

Правозахисна паспортизація - це процес оцінки специфіки кожного регіону з позицій стану дотримання прав людини, визначення слабких місць, регіональних особливостей та потреб. Оцінці може підлягати будь-яка адміністративно-територіальна одиниця: від міста-мільйонника, промислового центру до невеликого райцентру або села.

Оцінка відбувається в межах постійного моніторингу дій органів місцевого самоврядування, який здійснюють експерти неурядових організацій та, за необхідності, - спільно з працівниками Офісу омбудсмана. Так, посилення прозорості влади з урахуванням місцевого рівня забезпечення прав людини дасть змогу впливати не лише на ситуацію з верховенством права, а й щодо антикорупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Николаенко А. Вся суть политической борьбы в Украине [Электронный ресурс] / А. Николаенко. - Режим доступа: https://www.facebook.com/anzhela.nikolaienko?hc_ref=NEWSFEED&fref=nf. - Загл. с экрана.
2. Стратегія зміцнення регіональної присутності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua>. - Назва з екрана.
3. Галай А. О. Недержавні організації юридичного спрямування як учасники публічного управління : монографія / А. О. Галай. - Київ : КНТ, 2015. - 408 с.